

sotoa

BEA
SALABERRI



BOOKTEGI

Guztion liburuak, guztiontzat

booktegi.eus

BEA SALABERRI

Sotoa

E
l
k
a
r
r
I r a k u r r i z

1.

Etxeko zoko-moko guztiak harrotu eta altxatuak izan dira eta gela guziak freskatu edo berrituak izan dira. Amatxi Maianaren herentziaren akta sinatu orduko, poz eta kemen izugarriez gainezka egin zuen Maialenek. Berehala lotu zen berritze lanei.

Dagoeneko, Maialenek gela bakoitza hustu du, ordenatu du, garbitu du, tindatu du. Orduz geroztik, sukaldea txukun ezarri du, logelako paretak tindatu ditu, garbigelan konponketa eginarazi eta ezkaratza handia egongela bihurtu. Dena bere gustura ekarri du. Salbu sotoa. Batean beste gela batekin nahiko lan zuela, bestean ez zuela hainbeste espazioaren beharrik beretzat bakarrik, oraino bestean egokiena zela zuzenean txatar-biltzaileen etorraztea, haiek dena hustu eta eraman zezaten, eta azkenean, deus ez. Sotoa oraino ez du ireki ere.

Baina aldi honetan, proiektu berriak ditu eta azkenean arkitektoak data finkatu dio Maialeni. Ez dio bakarrik garai batean etortzea hitzeman, data zehatza eman dio. Eta, berez, hori lorpena da. Beraz, orain, jada, noizbait beharko du satora jaitsi, nahiz eta dena egin duen orain arte, bederen, momentu hori gibelatzeko.

- Hautsi behar da, ez da beste erremediorik -erran du, sotoko atea kondenatzen duen giltzarrapoari begira- Zergatik ote behar zuen gela honek horrela gakotua?

Maialenen kalkuluen arabera 40-50 metro karratuko espazioa bada hor, aski eta nahikoa apartamendu txiki bat antolatzeko, udatiarrei, langile gazteei edo pasaiako jendeei alokatzeko primerakoa, eta diru iturri polita balitekeena ere, bide beretik. Halere, ez die egitasmoa sobera azaldu ingurukoei, familia-kide eta lagunek nekez bailezakete onar: denak dira kolektibo bat edo bestetan: Mariena Bizirik, Arberoa ez da salgai edo Alda. Badaki ez dutela gustukoa izanen egitasmoa.

- Zer inporta zaie haiei? -pentsatu izan du-, nirea denarekin nahi dudana egiten ez naute trabatzen ahal! Ez dakite haiek zer den zerga eta karguen ordaintzea!

Alta, Maialen ez da sosak lerrokatzekotan, oraino atea ez baitu ireki ere, eta ez baitu ideiarik obratan inbertitu beharko duen diruaz. Baina obren arkitektoa dator, bi aste barne, eta bazterrak juntaturik utzi beharko zaizkio.

Zizel handi eta mailu ukaldika abiatu da herdoilak jana duen giltzarrapoa bortxatzera, jo ta jo. Mailukada bakoitzean esperantza du bi parte eginen duela. Jada hamaika kolpe eman dizkio

eta herdoilak gorritu kakoak berdin dirau. Kopeta beso-muturraz lehortu, asperen luzea bota eta azkarrago berriz jotzen hasteko postura egokiagoan jarri da.

Hautzaroaz geroztik, behin ere ez da berriz sartu sotora.

Haur kasketaldi tzar bat izan zuen egun batez, aita besotik hartu eta firurikan eraman zuen eskaileretan behera. Han, beheko ate erraldoiaren krisketa handia karraskarazi eta atea artekaz zabaldurik:

- Hala, egon zaitez hor, kalmatu arte!-bultzatu zuen alaba barnera.

Eta gelako ate pisua zanpez hetsi zuen. Maialenek aita atearen bestaldean igarri zuen: neskaxa ilunpe hezean eta aita argiaren aldean. Argi izpi bakar bat ere ez zen iragaten sotoko aldera.

- Ez ezakala haurra hor sar -erregutu zion amatxik aitari- atera ezak hortik!

Eta hark ezetz, haur mainatua besterik ez zela eta ikasi behar zuela errespetua.

- Atera ezak hortik!

Maialeni hatsa laburtu zitzaion, negarrez hipaka aritzearengatik bezainbat, iluntasunaren zamarengatik eta gorputz atal bakarra mugitu gabe egon zen han, begiak zabal zabalik gauari, noizbait aita berriz ireki zuen arte:

- Fini da? Kalmatu zara?

Beste pare bat aldiz gertatu zen antzeko zerbait, edo agian mehatxu soila izan zen? Maialen ez zen bere baitarik sekulan berriz sotora itzuli. Amatxik berak ere zioen mamuak zirela han, sotoan. Hala aipatzen zuen:

- Mamu gela duzu hori. Mamu anitz hor, nehorren beha.

Maialen harritzen zuen amatxiren gisako norbait beldurraraz zezaten mamuek, edozein izanik ere. Alta, memoriaz, ez zuen sekulan emazte zaharra hara sartzen ikusi eta antzeko solas zibilikoak baizik ez zizkion entzun, bere haur, eta geroago gazte irudimena beldurrez hantuz.

Zer egon liteke soto batean? Arno botila zenbait, jantzi zaharrak, lan tresna zenbait agian, bizikleta zahar bat, zergatik ez, edo kontserba ontzi ustel zenbait, seguruena. Behar bada zenbait armiarma edo sagu?

2.

Azkenean, zampako ederren ondotik, amore eman du zerrailuak eta sototik firfira hezea airatu da, eta atea gontzetan hara bultzatu ondoan, ilunpea argiztatu da amini bat.

- Zoaz jakitera zenbat egun iragan beharko ditudan bazterrak husten...- xurxulatu dio Maialenek bere buruari, nolako puska tzar meta maneatu beharko duen ikusi gabe.

Aita jausten zen sotora noizean behin, kartoi bat edo beste han altxatzera, edo berriz erabiltzeko asmoa zuen taula edo tresna zenbait gordetzera.

- Ez dik balio puskak alferrik hor sartzea -erraten zion amatxik.
- Zureek bezainbat balioko dute, zertarako dituzu zuk hor hainbeste piltzarrerria?
- Utzi horiek hor! Nire etxea den bitartean! Eta hala duk orainokoan!

Kalapitak izaten zituzten maiz, amatxik eta aita, amaginarrebak eta suhiak. Atso eta sorgin deitzen zion aita. Eta amatxik erantzun izan zion noizean behin aski zuela nahi zuen lekura joatea, sorginarengandik urrun. Eta egun batez, aita joan zen, behin betiko, urteak lehenago zendua zen amaren ondora. Maialenek hamabi urte izan zituenean gertatu zen. Eta orduz geroztik, nehork ez zuen gehiago sotoan zerraturik egotera behartu izan.

Atea zabaldu ondotik, Maialenek esku-argiaz baliatuz errainu soila hedatu du ataritik beretik ilunpera, zirrimarraka. Urrats herabe bat emanik, eskaileraren azken harrizko maila jaitsi du eta lurrezko zola motela hunki du eta armiarmarik ba ote den egiaztatu du: iduri du ezetz, sarerik ere ez da ageri. Itsuan eta esku-argia ilunpera luzaturik, esku eskuinaz atearen aldean beharko lukeen etengailua bilatu du. Gora bilatu du lehenik eta eskuak beherago jo du gero, igeltsuari torraka. Eta bat-batean, botoiari kasik nahigabe eragin dio: zisku ahulak argiztatu du infernua: ez upelik, ez arno botilarik, ez tresnarik, ez kontserbarik, ez taularik, ez jantzirik.

Gela zabalean ez da hautsik, ez sagurik, ez armiarma sarerik, eta dirudienez, ez mamurik ere. Zolan, paretaren kontra, mahai luzexko batean lerrokaturik, maleta batzuek, liburuek eta hainbat puska lerrokatuk osatu metak badira. Molde kartesiarrean jarriak dira, multzoka.

- Noiz izan zuen amatxik denbora eta indarra, hau guztia horrela biltzeko?

Deskubritu berri duena argazkitan hartu du Maialenek. Ataritik lehenik eta hurbilagotik gero. Eta gerturatu arau, begi bistakoa zaio agertoki baten gisan antolatua dela dena: metak, maletak, argazkiak, objektuak. Ez daki zeini heldu behar dion lehenik eta aieru pisu batek gorputza zeharkatu dio.

Pilda batzuen artetik, kaiera bat tiratu du eta edozein orrialdetan irekirik, irakurketa arina hasi du:

“Udaberria da. Gaur ezin izan naiz kanpora atera. Maianak erran dit gereziondoak loratzen hasi direla. Ez dakit egia ote den. Nik ez dut deus ikusten. Soto honetan ez dago leihorik.”

- Falta zitzaidana! Zertan aritu zara amatxi? -ahoskatu du, arkitektoaren bisita gogoan.

3.

Maialenek kaiera eskutan moldatu du. Azala urratua du, larruzkoa eta hartan ez da izenbururik ageri. Barnean, lehen orrialdean, kaligrafia ederreko izena: Sarah.

1942ko martxoaren 18a

Udaberria da. Gaur ezin izan naiz kanpora atera. Maianak erran dit gereziondoak loratzen hasi direla. Ez dakit egia ote den. Nik ez dut deus ikusten. Soto honetan ez dago leihorik. Hainbeste nahi nituzke ainarak ikusi hegalka dantzan airean!

Batzuetan ahazten zait zein den gaurko eguna. Goiza ala gaua den doi doia dakigu. Hezetasunak eztarria minberatzen dit eta beti hotz dut.

Arratsetan bakarrik igotzen gara momentu bat sutondora. Isilik egoten gara, salda hurrupatuz. Leiho guztiak hesten ditugu eta oihal batez estaltzen. Gauaz nor dabilen barrandan ez baita jakiterik. Lehen ere, ikusi izan ditugu herriko bat, Marcel, ibiltzen, espero ez zen lekuan, espero ez zen momentuan. Maianak dio beti duela zerbait galdetzeko eta gero eta zailagoa dela haren galderei itzulia asmatzea.

Maialenek orrialdea emeki pasatu du. Paperaren bazterrean hatz markak ikusi ditu, tintaz zikindu hatzek utziak. Mahai gainean, kaieraren ondoan, oihal zuri batean bildutako panpina txiki bat bada.

1942ko apirilaren 2a

Parisetik etorri nintzenean, gure sehiaren familian denek iloba bat banintz bezala hartu ninduten. Erraten zuten osasuna zaintzera igorri nindutela Parisetik. Inork ez zuen galderarik egin. Baina uste dut herrian batzuek bazekitela. Niregatik, eta gauza bera seguraski nire gisan beste etxe batean diren Ingrid eta Moiserengatik.

Egun batean kamioi gris batzuk agertu ziren herriko plazan. Denek ulertu zuten zerbait gaizki zihoala. Berehala, landa jorran ikusi ninduenean, Maianaren amak eskutik hartu ninduen eta arto-sailean barna ihes egin genuen. Ez ginen behin ere itzuli gibelera begiratzeko. Geroztik hemen bizi naiz, Maianaren familiarekin. Baina nehork ez du jakin behar. Eta nehork ez dizkigu aipatzen Ingrid eta Moise.

Noizbait itzuliko ote gara lehengo lekuetara? Noiz bilduko gara berriz gure etxean, ni, ama, aita eta osaba Salomon? Eta noizbait itzultzen banaiz ene lehengo bizira, zer kausituko dut han? Zer geldituko da ezagutu nuenaz?

Gau guztiz, Martina ene panpina tinkatzen dut bularraren kontra eta elkarrekin otoitz bakarra egiten dugu: etxera itzultzea, lehenago bezala.

Kaieraren artetik argazki bat erori da. Hamar edo dozena bat urte zituzkeen neskatxa bat dago erdian, Parisko Eiffel dorrearen aitzinean, burasoak eta anai-arrebak lituzkeenekin, eta jende gehiagorekin inguruan, langile itxurakoak, haietarik bat, emazte gaztea, haur-karrosa bati heldurik eta, haren ondoan, 25 bat urteko gizon bat, boneta soinean.

Maialenek argazkia bere lekuan sartu du eta ondoko orrialdea irakurtzeari ekin dio.

1942ko agorrilaren 27a

Atzo gauetz etorri zen familia batek soinean zeramatzan izar horiak sutara bota genituen.

Ez dut ulertzen zergatik beldurra dioten izar bati.

Nirea ere kendu zidaten Parisetik abiatu ginenean. Batzuetan esku artean hartu nahiko nuke berriz.

Sotoan ez da arrabotsik, bonbilla zaharraren argiak hauts ale batzuk baizik ez ditu agerian uzten. Mahai luzearen beste muturrean maleta handi bat bada. Maialenek oraindik ez du ireki. Kaierarekin segitu du.

1942ko urriaren 11

Maianak kanpoko istorioak kontatzen dizkit.

Euria. Belarra. Behiak.

Nik begiak ixten ditut eta imajinatzen entseatzen naiz.

Batzuetan pentsatzen dut ahazten ari naizela zer kolore duen udazkenak.

1942ko abendoaren 15a

Hemen denek irribarre egiten saiatzen dira. Baina gauez inork ez du lo egiten.
Batuetan auto baten motorra entzuten da urrunean eta denak mutu egoten gara.
Ez dut gehiago galdetzen zergatik.
Nik ilunpea maite dut orain. Mihise handi bat bezala da. Ilunpeak besarkatzen naueno,
gauaren erdian ilunpea urratzera nehor etortzen ez den artean, lo egiten ahal dut.

Maialenek kaiera itxi du. Ez daki zenbat denbora iragan den. Eskuak azalean pausatu ditu.
Gero, berriz ireki du. Orri pare bat baizik ez ditu irakurtzeko.

1943ko otsailaren 21a

Non ote dira Esther? Eta Lea? Eta Samuel? Inork ez dit deus erraten. Lehen galdetzen nuen. Orain beldur naiz erantzuna entzuteko. Aita eta amaren berririk ez dut ukan aspaldian. Gure Pariseko sehia pasa zen nire ikustera duela bi egun. Bera ere Euskal Herrira jina da azken lau hilabeteetan. Uste nuen zenbait berri emanen zizkidala.

1943ko otsailaren 27a

Hainbeste desiratzen dut beste norbait izatea. Nornahi. Baina ez judua.
Gero erraten diot nire buruari ama litzatekeela hori entzunik, eta barkamena eskatzen diot ene otoitzean.

Maialenek begiak hetsi ditu une batez. Mahai gaineko panpinari begiratu dio berriz.
Oraingoan eskuetan hartu du.

1943ko maiatzaren 14a

Bihar abiatu behar omen dugu.
Hannah eta haren ama nirekin etorriko dira.
Mendian barna joanen gara. Gauaz. Ez dakit nora. Egun batzuk han pasatu beharko ditugu eta momentua helduko denean, beste herri batera joanen garela erran dit Maianak. Ez dit erran nora, baina han ongi egonen garela, bai, han ez dela gerlarik.
Beldurgarria da. Sobera urrun bada itzultzeko? Zer?
Maianak erran dit ene gauza guztiak zainduko dituela.

Martina panpina hemen utziko dut. Aitak lepoan lotu zidan urrezko izarra ere bai. Eta amaren maleta ere, argazkiekin, familia oroitzapenekin, haren eraztun eta belarritakoekin eta biolinarekin. Eta eguneroko hau.

Maianak erran dit hobe dela hemen uztea dena. Hor egonen dela.

Ikus arte eguneroko maitea.

Maleta zabaldu du, orduan, eta jantzi bilduen eta liburuen gainean, mokanes bildu bat zabaldu du. Argi ahulean dirdiratu dute bizi osoko altxorra izan ziren belarritako pare batek eta zenbait joia zaharrek.

Oraindik badira gauza gehiago zakuetan: liburuak, gordailu metalikoetan bildu Torah, jantziak, haur jostailuak.

Harridura eta ikara sentitu ditu lehenik, eta gero dorpetasuna nagusitu zaio, deserosotasun mota bat.

Maialenek, han berean utzi ditu denak, sototik egongelara igotzeko, eskaileretan gora, ilunpetik bizira aterako balitz bezala.

- Amatxi, nor izan zinen, egiaz? Eta zertan aritu zinen?

4.

Hasieran ez du deus mugitu nahi izan; amaxik utzi bezala atxiki nahi du dena, multzo bakoitza dagokion tokian, eta paper bakoitza aurkitu duen leku berean, berea duen multzoaren ondoan eta multzo horretatik baztertu edo nahasi gabe. Eta ondoko egunak artoski iragan ditu gauza horiek denak aztertzen berriro, eta bereziki amaxik karpeta batean bildu paperak.

Dokumentu multzo handia dago hor, karpeta batean bilduak, eta hantxe amaxiaren idazkera ezagutu du berehala.

Badira zeregin zerrendak:

- Etxe honetatik pasatu ziren familien izenak bildu
- Kontaktatu: Gurutze Gorria, Gurs, armadako zerrendak.
- Alemanen kontrola saihesteko bideak marraztu. Eta hor gaindi bizi edo ibili direnei galdetu.
- Mendian gidari izan zirenak atxeman. Argazki zaharrak erakutsi.
- Drancyko agirietan galdetu. Deportatuaren zerrenda berriak atera dira.

Badira ere notak soilak, egindako ikerketen berri ematen dutenak:

- Mendibeko Pierrek gogoratzen du neskaxa bat, ilebeltza, 10 bat urtekoa. Ez du izenik atxiki.

Beharbada Sarah?

- Arrosako andere zaharrak dio bi haur gau batez bere etxean egon zirela. Ez da segur.
- Salomon Gurs-en egon zen eta handik joan, trenez, 1944ko neguan. Nora? Haren ahizpa bizi omen da Suitzan. Ez dute helbiderik eman: xerkatu.
- Hannah eta bere haur tipia Inglaterrara joan ziren. Hara heldu ziren 1944ko agorrilean. Frantses anbasadara deitu. South Carriage Drive, Westminster, London.

Zerrenda batzuk eta arrakastarik kasik gabeko bilaketen inguruko oharak ere badira. Eta amaxiaren hitz zenbait tarteka:

Zenbat aldiz galdegin daiteke gauza bera? Eta pertsona berei?

- Ezkontzean deiturak aldatu ote zituzten? Estatu zibilak kontsultatu? Nongoak?

- Hurrek beren egiazko izena ez ote zuten ahantziko? Helduek aldatuko?

Batzuetan beldur handiagoa dut nehor nehon ez aurkitzeaz, hilik aurkitzeaz baino.

- Yad Vashem-i idatzi eta argazkiak igorri.

Ametsetan beti gazte dira. Ni baino gazteagoak dira jada.

Ez naiz helduko. Ez dakit barkatuko didatenetz noizbait.

Ez da eguneroko bat. Ez dira oroitzapenak. Karpeta haren orrialdeetan bilaketak baizik ez dira. Izenak. Helbideak. Datak. Galderak. Administrazioetara helarazi gutunak, eta erakunde ezberdinetatik jaso erantzun ziguludunak.

Erraberritzea egiten zuen bitartean, behin baino gehiagotan, sentitu izan du presentzia zenbait etxean, arima erranen luke, historia agian, arbasoen aztarna ere berdin. Dena dela, zerbait berezia, beste nehon ez duena sentitu izan, hor baizik ez, eta pentsarazi izan diona hor duela lekua, pareta hauek bere zain egon direla, noiz altzora itzuliko zain.

Harro aipatzen dio entzun nahi duen orori:

- Familia etxea da, nireganaino heldua. Jakin ezazu zainduko dudala! Paradisua da enetako! Ikusi pareta zahar hauek! Ezagutu dituzten gauza guztiak imajinatzen dituzue? Errotzea. Edo arra-errotzea. Horrela bizi du Maialenek. Eta aitzinekoen zama aipatzen zaionean, esku mugimendu batez haizatzen du ideia:

- Zama, berehala! Atsegina ere da belaunaldiz-belaunaldiko kate horretan begi bat gehiago izatea.

Orain, sotoa zabalduz geroztik, gauza ezberdin sentitzen hasia da.

Ez dakit haien bila ari naizen. Agian nihaurren buruaren bila ari naiz.

Ez zait bururatzen nori gehiago galdetu, non gehiago bilatu. Puskak hemen egonen dira. Agian familia horien artean, norbait nireganainoko bidea egiten saiatuko da egun batez eta nik baino arrakasta gehiago ukanen.

Karpetaren zolan, klipa herdoilduek atxiki paper multzoak: gutunen zirriborroak, izen berriak, helbide berriak, kontsulatueta erantzunak, deportatu zerrenda fragmentuak, ...

Eta azkenik, hiru gutun azal badira, denak Frantziako elkarte edo instituzioen izenean bidaliak. Lehenbizikoan, amaxik eskatutako informazioari erantzuten zioten. Bigarrenean, urte batzuk geroago, eskerrak ematen zizkieten bidalitako lekukotasunengatik eta jakinarazten zioten haren izena aurkeztu nahi zutela Nazioen Arteko Justu izendatua izateko. Azken gutunak zioenez, beste berri bat zekarren: amaxik Justu izendatua izateko aukerari uko egin ziola jakin zutela baina aukera zabalik uzten ziotela, iritziz aldatu nahi izanez gero.

Nola izan Justu, hainbeste ezin izan badira salbatu?

Maialenek astiro itxi du karpeta eta bere lekura berriz sartu. Koadernoak ez da gerlaren ondoko lorpenen memoria; porrotaren, leialtasunaren eta betegabeko promesen memoria da. Amaxik ez baitzion sekula bilatzeari utzi. Eta puskak hortxe antolatu zituen, sotoan.

Atea berriz hetsirik eskaileretan gora joan da gero Maialen. Belardi eta oihanean gaindi ibiltzeko premia izan du, haizea sentitzekoa, bizia arnastekoa.

5.

Arkitektoa bigarrenez etorri denerako, sotoa ez da lehengo bera. Mahai luzea desmuntatua da. Maletak ez dira han. Paper metak ere ez. Gelaren erdian kutxa metaliko bat baizik ez da gelditzen.

—Hemen apartamendua sartzen ahal da —erran du arkitektoak, neurriak hartzen dituen bitartean.

Maialenek baietz egin du buruaz. Ez dira gehiago mintzatu.

Obrak hasi baino lehen, azken aldiz jaitsi da sotora. Goiz argia da. Leihorik ez bada ere, ate irekitik sartzen zen argitasunak ez du lehengo iluna.

Mahai gainean ezarri ditu atxikiko dituen gauzak: Sarahren kaiera, argazkia, Martina panpina, mokanesaren barneko bitxiak. Eta amatxiren karpeta.

«Justu». Hitz hari begira egon da luzaz.

- Nik ez dut segituko, amatxi.

Amatxik bizitza oso bat eman zuen izenen gibelean, bideak marrazten, gutunak idazten, erantzunen beha. Eta azkenik, dena soto batean utzi zuen, beste norbaitek segi zezakeelakoan. Memoria batek, batzuetan, bizi oso bat eskatzen du. Baina horretarako borondatea behar da. Maialenek ez du segitu nahi eta, bitxiki, ez du errurik sentitzen.

- Memoriarekin zorretan? Batzuetan behar zaio lekua egin bizitzari.

Gero, atxikitzeak barnera sartu eta kutxa metalikoa hetsi du, selaurura eraman aitzin. Gainerako guztia batu du: liburuak, maletak, arropak. Zailegia litzateke berriz hauts zaharren harrotzea, interesa lukeen norbait atzematea, Maialenek ez du denborarik eskaintzeko horrelako lan bati. Norbaitek noizbait zerbait galdeginez gero, kutxa metalikoan gorde elementuak eskuartean utziko lizkioke. Gainerakoa, nehorri deus erran gabe, bihar hondakindegira eramanen du.

Amatxik ezin izan zuen ahantzi. Maialenek ezin du dena gogoratu.

6.

Sukalde ttipia. Gela bat. Leiho handia belardira. Lehen maizterra udazken hastapenean sartu zen. Gazte bat zen. Arratsaldeetan leihoa zabalik uzten zuen, eta batzuetan musika entzuten zen barne hartan. Maialenek ez zuen gehiago soto hitza erabiltzen, apartamendua erraten zuen.

Negua joan da. Udaberriko lehen beroetan, Maialen baratzean lanean ari dela, enaren hegaldia burua altxarazi dio. Une batez gelditu da haiei begira.

Udaberria da. Gaur ezin izan naiz kanpora atera.

Gereziondoaren aurtengo loreak aspaldian dira iraganak.